

ska i Turska kroz brojne bilateralne susrete i sporazume njeguju dobru suradnju i razvijaju prijateljske odnose, na razvoj njihova odnosa nepovoljno je utjecao ulazak Hrvatske u Europsku uniju zbog uvođenja recipročnoga viznog režima i ukidanja Ugovora o slobodnoj trgovini.

Prikazani zbornik nesumnjivo će koristiti širokome krugu čitatelja jer multidisciplinarnim pristupom i znanstveno-popularnim stilom obrađuje raznovrsne teme koje su ključne za bolju valorizaciju hrvatsko-turskih odnosa u prošlosti i sadašnjosti. Osim što popularizacija istraživanja uglednih znanstvenika omogućava unapređenje znanja o hrvatsko-turskim odnosima, ovaj zbornik predstavlja i korak u provedbi kulturno-znanstvenih ugovora između Hrvatske i Turske.

Ruža Radoš

Treći Trijenale međunarodnoga znanstvenog skupa *Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja: Grad i došljaci* (Zagreb, 25.-26. listopada 2016.)

Oblikovanje europskih gradskih društava u srednjem vijeku uvelike je ovisilo o neprekidnome priljevu došljaka, koji su mijenjali socijalnu, ekonomsku i pravnu strukturu kako domicilnoga stanovništva, tako i gradova u koje su migrirali. Iako historiografska tema došljaka nije novitet, krucijalna je za razumijevanje fenomena oblikovanja grada. Treći Trijenale međunarodnoga znanstvenog skupa "Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja" održan je u Zagrebu u Hrvatskome institutu za povijest 25. i 26. listopada 2016. godine. Nakon otvorenja skupa uvodno je predavanje održala Irena Benyovsky Latin, predsjednica organizacijskoga i znanstvenoga odbora skupa. U organizaciji su također sudjelovali Zrinka Pešorda Vardić i Bruno Škreblin, a članovi znanstvenoga odbora, uz Benyovsky Latin i Vardić, bili su Stanko Andrić, Nenad

Vekarić i Danko Zelić. Potporu skupu dalo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske odnosno Hrvatska zaklada za znanost (projekt URBES, voditeljica Irena Benyovsky Latin).

Program se sastojao od osam sekcija, s tri ili četiri izlagača, povjesničara iz Hrvatske, Mađarske, Austrije, Italije i Slovenije te se u cijelosti održavao na engleskome jeziku.

Tijekom izlaganja pozornost je bila usmjerena na status samih došljaka u gradovima, njihovome napretku i taktikama umrežavanja u novoj sredini kao i društvenim naslovima koje su stjecali. Došljaci su se, unutar samih urbanih središta, kategorizirali prema podrijetlu, razlogu dolaska, duljini boravka u gradu i imovinskome statusu, a posebno značenje pridano je načinu na koji su oblikovali gradska središta te reakciji društva na njihovu prisutnost. Stoga možemo zaključiti da je cilj ovoga znanstvenog skupa bio otvaranje novih pitanja o došljacima, kako u hrvatskoj, tako i u medijevistici područja s kojima su srednjovjekovne hrvatske zemlje bile u doticaju.

Sekciju naziva *The Town and the Newcomers* otvorila je Katalin Szende, koja se bavi problematikom došljaka na području srednjovjekovnoga Ugarskog Kraljevstva između 13. i 15. stoljeća. U izlaganju *Natives or Newcomers? 'Slavs' in the Towns of Medieval Hungary* naglasak je bio na doseljenim Slavenima i načinu na koji su se integrirali među domicilnim stanovništvom. Pritom su istaknute četiri ključne točke: način na koji je lokalno stanovništvo razlikovalo novopridošle "Slavene" (bilo po onomastičkim parametrima, po mjestu podrijetla i migracije ili po nazivu "Sclavus"), situacije u kojima je etničko podrijetlo imigranata sputavalo njihovo aktivno sudjelovanje u administrativnim tijelima i svećeničkoj službi zbog problema komunikacije Slavena i starosjedilaca, pitanje integracije pridošlica te njihov prinos urbanoj životu i povezivanju grada s područjima iz kojih su dolazili, kao i razlike između slaven-skih pridošlica i gradskog stanovništva.

Rad Ermanna Orlanda *Dalmatians and Slavs in Venice during the late Middle Ages: Between Integration and Assimilation* fokus je stavio na srednjovjekovne Mletke, grad u kojemu su Dalmatinci i Slaveni, prema autorovu mišljenju, koegzistirali s ostalim stanovništvom. Pritom su Mleci posebno zanimljivi zbog velikoga broja pridošlica koji su integrirani u urbanu i kulturnu strukturu. Proučavanje socijalne strukture, razine diskriminacije i isključivanja, ali i uključivanja (ponajprije braćnih vezama) krucijalno je za razumijevanje poteškoća s kojima su se doseljenici morali suočiti pri procesu integracije u društvo.

Janez Mlinar pozornost je posvetio slučaju Ljubljane u 14. i 15. stoljeću. Izlaganje *Newcomers in Ljubljana: Possible Comparisons* bavilo se pitanjem definicije pridošlica, mjesta njihovoga podrijetla te njihove društvene uloge, ekonomske i političke pozadine. Istaknuli su se i mogući razlozi doseljavanja kao i utjecaj došljaka na postojeću gradsku strukturu i urbanu elitu. Istaknut je način denominacije doseljenika kao sredstvo razlikovanja došljaka od lokalnoga stanovništva.

Darja Mihelič bavila se temom *Economic Newcomers in Medieval Piran and Their Inclusion on the Urban Setting*. Pritom je razmotrila udio došljaka iz Italije te sjeverne i sjeveristočne Istre među piranskim strancima. Za integraciju u tadašnje društvo naglasila je važnost talijanskih trgovaca, što je prikazala bližim osvrtom na firentinsku obitelj Peroni.

U sekciji *Norms and Practice Concerning the Newcomers*, kroz izlaganje naslovljeno *The Social Position of Newcomers from the Hinterland in Eastern Mediterranean Cities: Norms vs. Practice* Ivan Majnarić približe je motrio pravni položaj došljaka u kontekstu njihovoga društvenog statusa. Pritom se dotaknuo statutarne stratifikacije gradskoga društva (*habitatores, civis, nobiles*) te naveo slučajeve koji temeljem socijalnoga statusa ukazuju na diskrepanciju u pravnoj kategorizaciji došljaka kasnosrednjovjekovnih hrvatskih gradova.

Istraživanje Zorana Ladića *Forigners in the Late Medieval Poreč, Labin and Buzet: Terms Used to Identify Foreigners and Immigrants* oblikovalo se ponajprije oko proučavanja notarske knjige porečkoga bilježnika iz druge polovice 15. i s početka 16. stoljeća. Uz razmatranje raznolikosti terminologije imenovanja statusa stranaca Ladić se orijentirao i na kategorizaciju došljaka prema spolnoj pripadnosti, zanimanju, posjedovanju nekretnina, društvenome životu i poslovnim djelatnostima.

Tomislav Popić analizirao je *Court Trials Involving Foreigners in Late Medieval Zadar*. Pritom je ponajprije upozorio na distinkciju pojma "stranac" razlikujući one koji bi se privremeno zadržavali u gradu od došljaka koji su u Zadru živjeli i imali status *civis* ili *habitor*. Sudbeni je sustav pridošlicama koji su u grad dolazili poslovno olakšavao parničenje kroz razne proceduralne ustupke kako njihovo poslovanje ne bi trpjelo štetu. Pritom su se mnogi ustupci izvodili izravno iz sudske prakse, a ne na materijalnim dokazima.

Marija Karbić, u sekciji *Networking Strategies*, navodeći komparativni primjer Gradeca i Iloka, orijentirala se na analizu posjedovanja imovine, prakticiranja vjere, poreznoga sustava, formiranja obitelji (poput uloge *pater familias*) došljaka u gradovima savsko-dravskoga međurječja. Pritom je u izlaganju *Forenses, aduene and novi concives nostri in the Medieval Urban Settlements of the Sava-Drava Interamnium* naglasila važnost poštivanja određenih postupaka koji su omogućili trajno naseljavanje.

U izlaganju *The "Social Networking" of Newcomers in Dubrovnik during the Late 14th and in the 15th Centuries* Zrinka Pešorda Vardić, na primjeru nekoliko slučajeva, razradila je oblike rodbinskoga, poslovnoga i prijateljskoga umrežavanja. Tako je došljake svojvrtnim gustim opisom pozicionirala u društveno-političkoj slici grada, ali i naznačila okvire pristupu prepoznavanja pojedinih dubrovačkih društvenih mreža.

Marija Mogorović Crljenko i Danijela Doblanović na temelju matičnih knjiga, ponajprije matica vjenčanih, analizirale su došljake kasnosrednjovjekovnoga Rovinja u svome izlaganju *Newcomers in Rovinj during the Late 16th Century*. Kvantitativnom analizom prikazale su raznovrsne podatke: bračnu politiku, vrijeme ženidbe, odabir supružnika, iznos *basadega*, dote i kontradote te podatke o rovinjskim plemenitaškim obiteljima. Statistički pregled *basadega* upućuje na međusobne odnose došljaka s gradskim stanovništvom te ukazuje na važnost braka za uklapanje u novo okruženje.

Sekciju *Newcomers as an Urban Elite* otvorila je Zrinka Nikolić Jakus, koja je u prezentaciji *Integration of Immigrants among the Dalmatian Nobility before the Mid-14th Century* prikazala primjere došljaka odnosno njihovih obitelji – uglavnom iz hrvatskoga zaleđa i Italije – koji su u dalmatinskim gradovima postali članovi gradske elite. Pritom je istražila elemente koji su utjecali i doprinijeli uspješnoj integraciji u krugove dalmatinske gradske elite, ali podjednako istaknula da su takve pridošlice već bili elita, bilo hrvatska, bilo mletačka, što je dodatno doprinijelo njihovome društvenom pozicioniranju.

Izlaganje Bruna Škrebline *Newcomers Serving as Judges in Medieval Gradec (1350-1526)* dovelo je do zaključka kako je i u slučaju sudačkih službi većina pridošlica već naginjala elitnim krugovima, a potrebno pravno obrazovanje omogućilo im je stjecanje ugleda i moći u gradu. U Gradecu je to bilo posebno izraženo zbog otvorenosti gradske elite, što je došljacima znatno olakšalo put do položaja suca.

Srednjovjekovna dubrovačka komuna, zbog sigurnosti koju je nudila, kontinuirano je bila utočište elitama iz gradskoga zaleđa. Ivica Prlender u radu naslovljenome *Srednjovjekovni Dubrovnik: pribježište elite srednjovjekovne Europe* naveo je kako je Dubrovnik bio ekonomski, društveno i politički sigurna točka Sredozemlja zbog angažirane diplomacije diljem Europe. Komuna je znala prepoznati poželjnost došljaka u ekonomskome i

političkome smislu kao i njihov potencijal u unapređivanju gradske sredine.

Predavanje Nevena Isailovića *Newcomers as Office Holders: The familiares of Hrvoje Vukčić in Central Dalmatian Towns during the Early 15th Century* razjasnilo je osobe iz okruženja Hrvoja Vukčića s istaknutim upravnim položajima u Splitu, Trogiru i Šibeniku. Proučena je društvena, politička i lokalna pripadnost došljaka iz Bosne, razvitak karijera u gradovima srednje Dalmacije i utjecaj koji su ondje imali. Posebna pozornost posvećena je djelovanju Petrice Jurjevića u Trogiru.

U petoj sekciji, *Newcomers and Public Offices*, Luka Špoljarić naveo je kako je prodiranje humanizma u Dalmaciji dovelo do formiranja prve laičke inteligencije u Splitu. Naglasak izlaganja *Humanist Chancellors of Venetian Dalmatia: Leonardo Montagna in Split* bio je na odlasku mladeži na studij u Italiju (Padova i Bologna) i dolasku talijanskih učitelja u Dalmaciju. Tako se osvrnuo na različite uloge došljaka u kontekstu širenja novih ideja, a što se ponajprije odnosilo na notare, učitelje i mletačke rektore.

Istražujući šibenskoga bilježnika Indrika de Indrica, Ante Birin u izlaganju *Notar ser Indricus de Indrico de Venetiis habitator Sibenici* prezentirao je njegovo obiteljsko stablo, bračni status, pripadnike obitelji te imovinu koju su posjedovali. Utvrđujući da je društveni položaj u Šibeniku utvrdio brakom sa šibenskom plemkinjom, ukazao je na njegovu imućnost i poslovnu sposobnost te djelovanje kao pravnoga zastupnika u raznim sporovima nakon završetka notarske službe.

O raznim zanimanjima za koje je bilo potrebno formalno obrazovanje u kasnosrednjovjekovnoj rapskoj komuni posvjedočila je Meri Kunčić u prezentaciji *The role of the foreign intellectual elite in everyday life of late medieval Rab*. Ponajprije se bavila osobama u raznim medicinskim zanimanjima (lječnici, ljekarnici, kirurzi i ranarnici) te kiparima. Istaknula je da je sveučilišno i stručno obrazovanje služilo kao temelj toj skupini došlja-

ka za bolje pozicioniranje unutar gradskoga društva.

Tonija Andrić analizirala je, na temelju spisa splitske notarske kancelarije iz 15. stoljeća, položaj i ulogu stranaca u ekonomiji kasnosrednjovjekovnoga Splita u izlaganju pod naslovom *Role of Foreigners in the Economy of Late Medieval Split*. Temeljem zapisa splitskih bilježnika iscrta se brojnost, podrijetlo i socijalni status došljaka u društvu ove komune, a posebno njihov utjecaj u lokalnome obrtništvu i trgovini. Status pridošlica ovisio je o njihovoj uspješnosti i nerijetko ih je stjecanjem naslova *civis et habitator* vodio do brze integracije.

Fabian Kümmeler u izlaganju *The World in a Village? A Microhistorical Perspective on the Socio-Political and Economic Influence of External Settlers on the Late Medieval Island of Korčula* karakterističnim metodološkim pristupom rasvjetljava društveni i gospodarski položaj došljaka s ciljem uvida u funkcioniranje lokalnih silnica mletačke uprave 15. stoljeća.

Sekciju naziva *Newcomers and the Church* otvorio je Trpimir Vedriš izlaganjem *Saints as Newcomers: Mechanisms of Adaptation and the Appropriation of Saintly Cults in Medieval Dalmatian Cities*. Krenuvši od pretpostavke da došljaci u srednjovjekovne dalmatinske gradove nisu bili samo ljudi, nego se kao takvi mogu motriti i svetački kultovi, razradio je mehanizme prilagodbe i posvajanja istih u mjesne religiozne običaje. Sveci zaštitnici dalmatinskih gradova bili su "stranoga podrijetla," a prikaz mreže njihova "putovanja" u komune pokazuje težište povezanosti Dalmacije s ostatkom Sredozemlja.

Dušan Mlacović u izlaganju *Franciscan Rab in the 15th Century*, pošavši od metodoloških napomena na pregled rapske povijesti Vladislava Brusića – kojemu je fascinacija došljaštvom jedan od najvažnijih elemenata – navodi nekoliko primjera za istraživanje društvenih i demografskih promjena na Rabu u kasnome srednjem vijeku.

Sekcija *Newcomers and the Evolution of Urban Space* započela je izlaganjem *Newcomers and the Formation of Urban Space in the Medieval Towns of Continental Croatia* Irene Benyovsky Latin. U središtu njezinoga zanimanja bio je rast dubrovačkih predgrađa, jačanje tržišta nekretnina i rezidencijalna mobilnost, što je utjecalo i na organizaciju prostora grada te razmiještanje težišta ekonomskih aktivnosti u predgrađa.

Slično kao i u dubrovačkome slučaju, doseljavanje novoga stanovništva u kontinentalne gradove (Osijek, Gradec, Kaptol, Ilok, Varaždin, Koprivnica, Križevci) uvjetovalo je promjene u organizaciji gradskoga prostora. Formirala su se predgrađa i regulirao se gradski prostor novim ulicama. Izlaganje Ratka Vučetića *Doseljenici i formiranje gradskog prostora u srednjovjekovnim gradovima kontinentalne Hrvatske (predgrađa i nastanak novih ulica)* donosi pregled dva osnovna modela postanka pregrađa: naseobinske strukture koje prethode nastanku gradova i one koje nastaju pred gradskim vratima i utvrdama. Istraživanje je važno zbog mogućega određivanja položaja, oblikovanja i organizacija ulica i parcela, a također je važno i za urbanu povijest zbog širenja gradova na sama predgrađa.

Podatke o graditeljima Trogira 15. stoljeća iznijela je Ana Plosnić Škarić u predavanju *Builders of Trogir in the 15th Century* orijentirajući se na tamošnje djelovanje došljaka majstora lapicida i marangona. Osobito su izdvojeni primjeri radova na kapeli Sv. Ivana, kapeli Sv. Jeronima i samostanu Sv. Križa. Izdvojeni su i primjeri sudjelovanja majstora i u popravcima ili izgradnji novih kamenih kuća, nadogradnji stubišta, kamenih trezora, namještaja i slično.

Osobiti prinos ovoga znanstvenog skupa čini gotovo isključiv problematski pristup temama i sagledavanje problema ili studije slučaja na novim podacima istraženima u izvorima. Pritom su u prvome planu bili bilježnički spisi – temelj poznavanja srednjovjekovne gradske prošlosti. Štoviše, sagledavanje problema na toj razini ponudilo je zanimljive

mogućnosti usporedbe pojedinih gradova, ali i uvid u funkcioniranje istočnojadranskoga područja kao karakteristične cjeline, koja je istodobno bila dubinski prožeta društvenim, pravnim i upravnim odlikama sredozemnoga priobalja. To je, unatoč svojstvenome prihvatanju i asimiliranju došljaka, osobito vidljivo kroz poslovno djelovanje pridošlica, njihovome društvenom i pravnom statusu i iskoristivosti za potrebe gradske zajednice, što ih je vodilo k društvenome ugledu ili bacalo na društvene i gradske margine.

Marija Antoaneta Bašić

Anamaria Jančik

Međunarodni znanstveni skup "King" Maria Theresia (Zagreb, 10. i 11. travnja 2017.)

Godina 2017. predstavlja tristotu godišnjicu rođenja carice Marije Terezije čije je žezlo ostavilo velik trag na ondašnje zemlje Habsburške Monarhije, a nasljeđe njezine vladavine živi i danas diljem srednje Europe u državama slijednicama Austro-Ugarske Monarhije. Iz toga razloga tri su krovne povijesne institucije u Hrvatskoj – Hrvatski državni arhiv, Hrvatski povijesni muzej i Hrvatski institut za povijest, pod visokim pokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović, odlučile održati međunarodnu znanstvenu konferenciju usredotočenu na razdoblje vladavine Marije Terezije.

Nakon uvodnih pozdravnih govora skup je otvorio William O'Reilly sa Sveučilišta u Cambridgeu svojim izlaganjem *"All the King's men." Maria Theresia, Charles III, Francis Stephen and the making of a King* u kojemu je razmotrio odnos Marije Terezije s njezinim ocem i mužem prije njezine krunidbe u Požunu 1741. godine. Pritom je otvorio zani-

mljiva pitanja u vezi s mitom, simbolikom i osobnim identitetom te načinom kako rituali sudjeluju u konstrukciji ili perpetuaciji osobnih i društvenih identiteta.

Vlad Popovici (*The Establishment of the Grenzer Infantry Regiments in Transylvania*) za svoje je izlaganje obradio "jedan od najistaknutijih" činova Marije Terezije u rumunjskoj historiografiji – osnutak krajiških pukovnija u Transilvaniji. Popovici je pružio pregled tih činova dotičući se pritom vojne, političke, ekonomske i religijske dimenzije te kratkih i srednjoročnih implikacija na društvo u cjelini.

Istvan Nagy-L. u svojem izlaganju *The Rise of Croatian Generals – A Lesser Known Impact of the Military Reforms under Maria Theresia* prezentirao je istraživanje o utjecaju hrvatskih generala u vojskama Habsburške Monarhije. Iz statističke analize koju je Nagy prezentirao može se iščitati nerazmjerno velik postotni udio hrvatskih generala u postrojbama Habsburške Monarhije (s obzirom na veličinu teritorija i broj stanovnika) za što su, prema Nagy, zaslužne reforme Marije Terezije. Ujedno je na izlaganju bilo riječi i o društvenoj mobilnosti u Habsburškoj Monarhiji jer su gotovo polovica hrvatskih generala bili neplemići koji su kroz uspješnu vojnu karijeru enobilirani.

Drugi blok izlaganja na Hrvatskome institutu za povijest otvorio je Alexander Buczynski (*The "Small War" that Helped Save the Monarchy: A Maria Theresian Military Revolution?*). Temeljna tema njegova izlaganja jest velik utjecaj graničarskih, neregularnih trupa u ratu Marije Terezije protiv Pruske. U obrazloženju Buczynski odlazi toliko daleko da postavljanje krajišnika i pandura baruna Trencka nasuprot stajaćoj pruskoj vojsci, suprotno konvencijama tadašnjega doba te usprkos protivljenju vojnoga vrha Monarhije, naziva svojevrsnom vojnom revolucijom Marije Terezije odnosno još jednom u nizu vojnih inovacija u ranome modernom dobu.

Nakon toga katedru je zauzeo Vedran Klaužer koji je svojim izlaganjem *Defending*